

УДК 2-78:341.238

ВОЛОЩЕНКО-ВІСЛОБОВА О. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Київського університету права
Національної академії наук України

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ (НА ПРИКЛАДІ ВСЕСВІТНЬОЇ РАДИ ЦЕРКОВ, РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ТА РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКОВ)

Анотація. У статті розглядається механізм та динаміка впливу релігійних організацій на міжнародні відносини на прикладі Всесвітньої Ради Церков, Російської православної та Римо-Католицької церков. Визначаються напрямки їх діяльності на міжнародному рівні, зокрема щодо збереження миру та стабільності, захисту прав людини, протидії глобалізації та ін.

Ключові слова: релігійні організації, міжнародні відносини, Всесвітня Рада Церков, Російська православна церква, Римо-Католицька церква, екуменізм, миротворчість, християнська мирна конференція.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин передбачає співпрацю не тільки між урядами країн, але й залучення до діалогу релігійних організацій. Особливо актуальними напрямками міжнародної взаємодії на сьогоднішній день визнаються захист прав людини, пропагування справедливості і миру, а також сприяння міжцерковним і екуменічним відносинам. Саме такі напрямки якнайкраще відображають зміст присутності релігійних організацій у міжнародному просторі.

Мета статті – розкрити механізми впливу релігійних організацій на міжнародні відносини (на прикладі ВРЦ, РПЦ та РКЦ) та динаміку їх впливу на вирішення міжнародно-правових проблем.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Тема діяльності релігійних організацій на міжнародному рівні відображена у дослідженнях багатьох фахівців, серед яких можна згадати В. Циганкова [10], М. Добрускина [2], Т. Зонову [5], С. Дьяченка [4] та інших. Зокрема, праці двох останніх присвячені аналізу зовнішньополітичної діяльності Римського Престолу. Поряд з тим висвітлюється участь у міжнародних відносинах релігійних організацій такими установами, організаціями та об'єднаннями, як Українська

Гельсінська спілка [8], Інститут релігійної свободи [6] та ін. Звітують про міжнародну діяльність самі церкви та державні органи влади. Проте питання участі та впливу релігійних організацій на міжнародні відносини потребує комплексного наукового підходу до висвітлення.

Фахівці з міжнародних відносин серед недержавних учасників міжнародних відносин виділяють міжурядові організації (МУО), неурядові організації (НУО), транснаціональні корпорації (ТНК) та інші громадські сили та рухи, які діють на світовій арені [10]. Існує як вузьке, так й розширене поняття неурядових організацій. Відповідно до першого автори Ф. Брайар і М.-Р. Джалили під неурядовими організаціями розуміють структури співробітництва у певних галузях, що об'єднують недержавні інститути та індивідів кількох країн: релігійні організації (наприклад, Всесвітню Раду Церков), організації науковців (наприклад, Пагоушський Рух), спортивні (ФІФА), профспілкові (МФП), правові (Міжнародна Амністія) та ін. організації, об'єднання, установи та асоціації [11].

Отже, релігійні організації – церкви та їх об'єднання – є рівноправними учасниками міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Вищезгадана, як приклад неурядової організації, Всесвітня Рада Церков була заснована 1948 р. в Амстердамі як екуменічна організація, об'єднує на своїх форумах представників 348 християнських общин (560 млн членів) з 110 країн світу. Переважна більшість конфесій – членів ВРЦ – протестантського спрямування. Членами організації також є більшість Помісних Православних Церков (проте Грузинська та Болгарська Православні церкви призупинили своє членство у ВРЦ, а Російська Православна Церква переглянути принципи своєї участі в ній), а також Стародавні Східні (Нехалкідонські) Церкви. Католицька Церква співпрацює з ВРЦ та бере участь у заходах, що вона організує у статусі наглядача.

Як учасник міжнародних відносин ВРЦ, зокрема, опікується роллю міжнародних організацій та їх перспектив з точки зору сприяння єдності християн та встановленню гармонійних відносин між релігіями, подолання розбіжностей, що існують та послаблюють єдність. Також вона дає оцінку програмам міжнародного співробітництва, зважаючи на потреби віруючих сьогодення та перспективи розвитку [7]. Російська Православна церква, що є членом організації з 1961 р., визначає за мету свого членства розвиток міжцерковного співробітництва, стимулювання двосторонніх та багатосторонніх діалогів (в тому числі міжрелігійних), а також співробітництво християн в сфері соціального служіння [3].

У міжнародній діяльності як окремих церков, та і релігійних об'єднань можна виділити два напрямки: миротворчий та екуменічний [2]. Миротворчий напрямок, зокрема, складають зусилля, в т.ч. церковних сил, які, по-перше, перешкоджають використанню церкви у цілях агресії, по-друге, сприяють подоланню протиріч між конфесіями у політичній сфері, згуртуванню віруючих всіх релігій для забезпечення миру та стабільності у світі.

Церковні об'єднання беруть участь у антивоєнній боротьбі. Зокрема, у нещодавньому минулому одним з найвпливовіших міжнародних центрів боротьби за мир була Християнська мирна конференція, яка об'єднувала православні та протестантські рухи прибічників миру, яка мала резиденцію у Празі.

На своїх конгресах ця організація прийняла низку важливих рішень та заяв, закликала священників, всі прогресивні сили світу до боротьби з озброєнням, за розрядку міжнародного напруження та неприпустимість «холодної війни». Також (за ініціативою Російської Православної Церкви) за останні десятиліття проведено три міжнародні конференції релігійних організацій світу. Мета цих конференцій проглядається у виголошених девізах: «Релігійні діячі – за міцний мир, роззброєння та справедливі відносини між народами» (1977), «Релігійні діячі – за спасіння священного дару життя від ядерної катастрофи» (1982) та «За без'ядерний світ, за виживання людства» (1987).

Поряд з миротворчою діяльністю релігійні об'єднання проводять на міжнародній арені діяльність екуменічну. Вона спрямована на зближення конфесій (зокрема християнських) та базується на спільності релігійних та соціальних інтересів. Екуменічні завдання вирішуються не тільки в межах окремих церков, але – особливо – в межах міжнародних об'єднань – Християнської Мирної конференції, Конференції європейських церков, Всесвітньої Ради Церков та ін.

Самі церковні організації, зокрема Російська Православна церква, за словами її Патріарха, так визначає пріоритетні цілі своєї зовнішньої діяльності: це протистояння процесам ліберальної секуляризації, глобалізації, кризі сімейних цінностей, підриву норм традиційної моралі [3].

Захист традиційних християнських цінностей виступає на сьогоднішній день підставою для співробітництва Православної та Католицької церков на майданчиках міжнародних організацій: ООН, Ради Європи, ОБСЄ, ЮНЕСКО, структур Євросоюзу. Так, у зв'язку з рішенням Європейського суду з прав людини у листопаді 2009 р. про неприпустимість присутності Розп'яття в італійських школах, що було сприйнято церквою як випад проти християнської європейської традиції, очільники Російської Православної церкви висловили свою солідарність з Римо-Католицькою церквою в Італії. Церкви ще раз заявили, що Європа має християнське коріння, тому є неприпустимим позбавляти її соціальні інститути символів європейської духовної ідентичності. Російська Федерація офіційно підтримала апеляцію, яку подала Італійська республіка у Велику палату Європейського суду з прав людини проти зазначеного рішення [3].

Надію на активне співробітництво Православної та Католицької церков з громадських питань покладено також на православно-католицькі форуми, що скликаються кожні два роки завдяки співробітництву з Радою єпископських конференцій Європи.

На пострадянському просторі також триває співробітництво церков. Зокрема, в 1993 р. був створений Християнський міжконфесійний консультативний комітет країн СНД та Балтії (ХМКК), у роботі якого беруть участь Російська Православна, Римо-Католицька, Вірменська Апостольська, Євангелічно-лютеранська церкви, а також найбільші протестантські об'єднання. Основою співробітництва ХМКК має спільність позицій з актуальних питань суспільного життя.

На міжнародній арені, окрім діяльності у рамках об'єднань, Православна церква, зокрема Російська, взаємодіє з державними та політичними структурами, хоча, згідно з церковною догматикою, не є тотожним держави політичним об'єднанням й не може укласти договорів. Відстоювання позицій про збереження традиційних моральних цінностей відбувається під час участі діалогів з світськими урядовцями різних держав. За визнанням Патріарха Кирила, «багато держав та інші суб'єкти міжнародного права сприймають Московський Патріархат як гідного співрозмовника» [3].

Регулярний прийом церковним керівництвом голів держав та урядів, міністрів, що прибувають у державу з офіційними візитами, новопризначених послів став вже традицією у міжнародних відносинах. На таких зустрічах обговорюються питання становища церкви в певній державі, питання збереження моральних принципів у міжнародній сфері, культурне та гуманітарне співробітництво.

Співпраця з міжнародними організаціями системи ООН також проводиться Російською Православною церквою. Так, представництво її інтересів здійснюється через Всесвітній російський церковний собор – організацію, якій надано спеціальний консультативний статус при Економічній та Соціальній Раді ООН. Така модель обрана, оскільки православна церква напямучу не може бути акредитована при ООН.

З метою розвитку роботи з ЮНЕСКО Російська церква співпрацює у сфері охорони об'єктів Світової спадщини. Деякі з таких об'єктів перебувають в церковному управлінні.

У рамках діалогу з Радою Європи Російська Православна церква діє через Представництво Московського Патріархату у Страсбурзі, яке функціонує з 2004 р. Головним змістом роботи є проблематика прав людини.

Представництво Російської Православної церкви при європейських міжнародних організаціях бере участь у діалозі з інститутами Європейського Союзу. Ефективним механізмом діалогу з ЄС стали щорічні зустрічі голови Єврокомісії з релігійними лідерами Європи. Також Московський Патріархат бере активну участь у заходах Організації з безпеки та співробітництва в Європі, що присвячені релігійній свободі.

Тепер розглянемо діяльність Римо-Католицької церкви, яка є єдиною з релігійних організацій світу, що є суб'єктом міжнародного права, визнаним державами та міжнародними організаціями. Голова церкви, Римський Папа, володіє правосуб'єктністю для укладання міжнародних угод та здійснення активних та пасивних дипломатичних прав [5, с. 3]. Римо-

Католицька церква здійснює дипломатичні стосунки при посередництві апостольських нунціатур та делегацій з 174 державами світу, а також з Європейським Союзом, Суверенним Мальтійським Орденом та Організацією Звільнення Палестини. Святий престол направляє своїх делегатів та наглядців для участі у різноманітних міжнародних організаціях чи конференціях, збільшуючи таким чином вплив Католицької церкви у світі. Так, Святий престол має статус постійного наглядця при ООН з 1964 р. (співпрацюючи з організацією з 1957 р), ВТО, Раді Європи, Африканському Союзу, Латинському Союзу та ін. Папській дипломатії вдалося добитися членства в ОБСЄ, ЮНКТАД, МАГАТЕ, ВООЗ, ЮНЕСКО. Загалом Святий престол є членом 15 міжнародних організацій.

У липні 2004 р. права місії Святого престолу при ООН були розширені. Крім того, з серпня 2008 р. Ватикан почав співробітництво з Інтерполом на постійній основі. В 2007 р. Святий Престол встановив дипломатичні відносини з Саудівською Аравією [1].

Святий престол – найстарший (з 1942 р.) дипломатичний союзник Китайської республіки та на сьогодні є єдиним суверенним суб'єктом міжнародного права у Європі, який формально визнає Китайську республіку.

Католицька церква на європейському континенті має великий вплив. На території ЄС, включаючи нових країн-членів, адміністративна структура церкви налічує 600 єпархій. З появою у 1980 р. Комісії єпископських конференцій Європейського співтовариства (COMECE) у Ватикана з'явився новий інструмент політичного впливу на політику ЄС [9].

Римо-католицька церква є особливим міжнародно-політичним інститутом. Апостольський престол є учасником цілої низки багатосторонніх та двосторонніх міжнародних договорів, проте основним інструментом регламентації його політичних відносин з державами виступають конкордати. При цьому особливість конкордату як самостійного виду міжнародної нормотворчості полягає в тому, що об'єктом його правового регулювання є відносини як міжнародного, так і виключно внутрішньодержавного характеру. Сучасна міжнародно-правова доктрина визнає конкордати як міжнародні договори, що юридично оформлюють співробітництво Святого престолу з різними державами. Зокрема, такі угоди визнаються Комісією міжнародного права як джерела міжнародного права [4].

У переважній більшості міжнародних організацій папські дипломати акредитовані як представники Святого Престолу, а не Ватикану. Однак в деяких з них, наприклад, Всесвітньому поштовому союзу, Міжнародному союзу електрозв'язку, Міжнародній організації супутникового зв'язку вони діють саме як представники Ватикану. Це обумовлене специфікою діяльності цих організацій, яка потребує наявності у держав-членів відповідно поштової служби, радіо- або супутникової станції, що безпосередньо пов'язано з територіальним елементом держави.

Як вже було зазначено, представники Святого престолу з визначеним колом повноважень діють при ООН та її спеціалізованих установах, зокре-

ма ЮНЕСКО, МОТ, ФАО. Також офіційні представники Святого престолу співпрацюють з такими регіональними міжурядовими організаціями, як ОБСЄ та ЄС.

Незважаючи на протиріччя у позиціях значної частини європейської спільноти та католицькою доктриною у сфері прав людини, а саме у сфері репродуктивних прав, прав сексуальних меншин та прав жінок, Ватикан неодноразово демонстрував, що повага до прав людини та діяльність по їх реалізації – невід’ємна частина його політики. Ватикан брав активну участь у процесі укладання Хартії фундаментальних прав ЄС та добився відображення в ній деяких принципів католицької доктрини. В цьому контексті Римо-католицька церква діє як складова частина європейського громадянського суспільства.

У просуванні своїх інтересів у об’єднаній Європі Ватикан також спирається на католицькі еліти, релігійні ордени та спільноти, а також чисельні професійні організації католиків-мирян. В багатьох країнах-членах ЄС існують координаційні інстанції з їх діяльності [9].

Загалом, католицизм присутній майже в усіх сферах життя європейського суспільства. Він прагне до участі у створенні чітких програм, спрямованих на стійкий розвиток та процвітання у Європі. Маючи представництво у європейських структурах різних рівнів, Ватикан намагається бути «природним партнером» у виконанні стратегії європейської інтеграції, учасником відкритої дискусії не тільки з практичних аспектів процесу, але й з пов’язаних з ним цінностям.

Основні зусилля дипломатії Ватикана на сьогодні спрямовані на відстоювання незалежності церкви та досягнення миру та справедливості у відносинах між державами. Специфічною рисою дипломатії Ватикана можна назвати її церковно-світську природу: з одного боку, зусилля спрямовані на вирішення суто церковних цілей, як-то поширення християнства, будівництво релігійних споруд, а з іншого боку, – світські завдання: взаємодія з правителями інших держав, вирішення проблем зовнішньої політики, збір коштів та виконання судових функцій.

Святий престол активно виступає за збереження миру та врегулювання міжнародних конфліктів. В 1991 р. він застерігав від війни у Перській затоці. Католицька церква відіграла помітну роль у припиненні громадянських війн у Центральній Америці. Під час поїздок у цей регіон Римський Папа закликав до примирення громадянської війни у Гватемалі, примирення в Нікарагуа, ствердження «нової культури солідарності та любові» [1].

У 1971 році Святий Престол заявив про своє рішення дотримуватися Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, щоб надати моральну підтримку принципам, які служать основою самого Договору.

Також у своїй міжнародній діяльності Святий престол намагається досягнути суцільної відміни смертного покарання, невизнання війни як способи вирішення міжнародних конфліктів, наполягає на забороні

абортів та одностатевих шлюбів. Дії представників Святого престолу спрямовані також на захист прав християн у світі. Найбільш гострої форми набула дискримінація християн у регіоні Близького Сходу та Північної Африки. Переслідування християн мають місце у Пакистані, Іраці, Нігерії.

Висновки. Узагальнюючи наведене, можна стверджувати, що релігійні організації можуть виступати повноцінними учасниками міжнародних відносин. Вони прямо (як РКЦ) чи опосередковано (як РПЦ) є членами найвпливовіших міжнародних організацій. Спільною метою діяльності релігійних організацій на міжнародній арені можна визначити захист миру та стабільності, протидію глобалізації, боротьбу з бідністю, збереження екології. Ці об'єднання християн прагнуть до створення такої міжнародної політичної системи, в якій провідне місце посів би «етичний вимір» політики та міжнародних відносин, визнання важливості духовного фактору та мотивів у політичних діях.

Література:

1. Ватикан - <http://ru.wikipedia.org/wiki/Ватикан>
2. Добрускин М.Е. О Социальных функциях Церкви. – www.gumer.info/bogoslov_Buks/orthodox/Article/Dobr_SocFunk.php
3. Доклад святейшего Патриарха Кирилла на Архиерейском соборе 2 февр 2013 г - pravoslavie.ru/news/59206.htm
4. Дьяченко С. В. «Особенности международной правосубъектности Святого престола» Автореферат дис на соискание... кандидата юридических наук – М., 2008 www.mgimo.ru/.../avtoref_dyachenko.doc
5. Зонова Т.В. Дипломатия Ватикана в контексте эволюции европейской политической системы. - М.: РОССПЭН, 2000. – 110с.
6. Институт релігійної свободи - http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=frontpage&Itemid=1&lang=uk
7. Сибирская католическая газета - <http://sibcatholic.ru/2011/02/20/vsemirnyj-sovet-cerkvej-pozitivno-ocenivaet-razvitie-otnoshenij-s-katolicheskoy-cerkovyu>
8. Українська Гельсінська спілка - <http://helsinki.org.ua>.
9. Хемапандха Ч. «Роль и значение дипломатии Римской Католической церкви на современном этапе европейской интеграции» – Автореферат дис на соискание... кандидата политических наук – СПб, 2004 - <http://www.dissercat.com/content/rol-i-znachenie-diplomatii-rimskoi-katolicheskoi-tserkvi-na-sovremennom-etape-evropeiskoi-in#ixzz2KoeSd2PP>
10. Цыганков В.А. Международные отношения. – 1996 – uchebnik-besplatno.com
11. Braillard Ph., Djalili M.-R. Les relations Internationales. - Paris, 1988, p. 47-50.

Волощенко-Вислобокова О. Н. Религиозные организации в международных отношениях (на примере Всемирного Совета Церквей, Русской православной и Римо-католической церквей)

Аннотация. В статье рассматривается механизм и динамика влияния религиозных организаций на международные отношения на примере Всемирного Совета Церквей, Русской православной и Римо-католической церквей. Определяются направления их деятельности на международном уровне, в частности по сохранению мира и стабильности, защите прав человека, противодействию глобализации и др.

Ключевые слова: религиозные организации, международные отношения, Всемирный Совет Церквей, Русская православная церковь, Римо-Католическая церковь, экуменизм, миротворчество, христианская мирная конференция.

Voloshchenko-Vislobokova O. Religious organizations in international relations (for example, the World Council of Churches, the Russian Orthodox and Roman Catholic Churches)

Summary. This paper deals with the dynamics and influence of religious organizations in international relations on the example of the World Council of Churches, the Russian Orthodox and Roman Catholic churches. Identify areas of their operations internationally, including the maintenance of peace and stability, human rights, combating globalization and others.

Key words: Religious Organizations, International Relations, World Council of Churches, the Russian Orthodox Church, the Roman Catholic Church, ecumenism, peace, Christian Peace Conference.